

A DOCTORAL THESIS ON THE DEVELOPMENT OF PEACE RESEARCH IN SCANDINAVIA

Helana Rytövuori-Apunen (1990): *Barefoot Research and Tribune of Reason*. Studia Politica Tamperensis, N:o 1, Tampere.

It is a singular honour to be asked to provide a report on the Doctoral Thesis of a foreign University. This is especially the case when the subject is that of peace research in Scandinavia, since the Scandinavian contribution in this area has been at the cutting edge of the field, internationally.

The candidate's topic is an important one. It is an analysis of the textual corpus of peace research in Scandinavia in the years 1959 to 1986. It has been widely acknowledged internationally that scholars in the Scandinavian region were highly instrumental in the intellectual development of peace research, particularly in the decades of the 1950s, 1960s and 1970s. Scandinavian universities and research institutes have remained important centres in the field in more recent years as the subject has begun to develop a global dimension. It is therefore evident that an analysis of the textual corpus of peace research in Scandinavia during the period 1959—1986 is of great interest and relevance to the scholarly community, not only in Scandinavia, but further afield.

I have been extremely impressed by the structural logic of the dissertation. It is very competently and thoroughly thought through and makes a clear and substantive argument. Moreover, the empirical aspects of the thesis are founded on a splendid research base. There is ample evidence of a great deal of thorough and painstaking empirical research in the literature. Moreover, the reader is left in no doubt that the candidate knows what she is talking about, since she goes to great and helpful lengths to set out her definitions of the terms that she uses. Moreover, she follows these definitions in an admirably precise manner in the subsequent argument and research. In short, the candidate has given a great deal of hard, deep, careful and precise thought about her subject and her work is by no means lacking in imagination. It is a particular merit of her work that she asks the hard questions and endeavours always to come to grips with them. I was full of admiration of her work on this particular count.

The dissertation ranges widely in both the literature on peace research and also in its epistemological and methodological implications. The candidate has not restricted herself simply to Scandinavian literature, but has, where necessary, put it in a context of the literature elsewhere on some aspects of these subjects. Indeed, such are the merits of this dissertation, that it is an analysis, not only of peace research, but a very real contribution to the substance of that subject, particularly in its methodological and epistemological aspects, in its own right.

The candidate has written that Friedrich Schleiermacher has stated that the task was to »understand an author as well as or even better than he understands himself». It seems to me that much of this dissertation fulfills the task that Schleier-

macher set admirably and that the candidate has taken the Scandinavian literature and made, in many instances, more of it than the author saw him-or-herself. The Scandinavian literature on peace research has been significantly enriched by this dissertation. Moreover, in my view, this dissertation, while admirable in itself and complete in itself, contains the seeds for further intellectual development. On the basis of this dissertation the candidate is in an excellent position to be able to make an autonomous contribution to peace research, particularly from the theoretical point of view.

I have come to the conclusion that this thesis is an excellent piece of work for the following reasons:

- The question is a substantive question.
- The epistemological and methodological bases are clear.
- The data base is thoroughly researched.
- The presentation of the argument has a convincing overall logic.
- The definitions of terms are rigorous and they are dutifully followed.
- The summaries of arguments in the text and the formulation of questions for subsequent parts of the text are crisply put and to the point.
- The candidate is demanding of herself and of her reader. This is as it should be, but a little more literary licence would have been in order, especially in the final pages in order to ease the burden on the reader!

In reading this thesis, I was forced to reflect upon the question of language and at several levels. The standard of English is satisfactory throughout in the sense that it is written in an international form of English with Scandinavian variants. There was some variation between British and United States practice in spelling and the like, but the standard of English and presentation met functional requirements.

Besides being a medium of communication, the use of English for academic purposes can also constitute a barrier to communication. From my own experience of teaching in a foreign language in French and Swiss universities, I know full well that a foreign language imposes itself upon its user by its structure, its philosophy, its images, its phrases and its concepts. Of necessity, we cannot think freely, but only in a language. English is the language of this thesis. English is also the working language of Scandinavian peace researchers. However, English is not the predominant language of the candidate's analysis in the philosophical sense. By this I mean that, although the words may come from the English dictionary, the intellectual thrust of the candidate's analysis has strong Germanic influences. To this extent, the task is singularly difficult, because the English language and Scandinavian peace research on the one hand, and Germanic philosophy on the other hand are not always complementary. Nevertheless, I was very impressed by the way that the candidate has succeeded in marrying the two approaches. I do not think that complete success in such an attempt is possible, but the juxtaposition of the two intellectual traditions can be and, in this case, is insightful.

Normal science is always necessary. It is our bread and

butter. It enables us to survive for the moment in a congenial manner in any but extraordinary circumstances. However, genuinely new and fruitful insights, concepts, frameworks of analysis, often germinate, not within the framework of normal science, but at the edge of existing frameworks where they rub uncomfortably against other such frameworks. This friction, uncomfortable though it may be, engenders thought and emancipates us from the shackles of normal science.

This thesis has an element of that potentiality. It brings the richness of the English language, itself of mixed origin, a German philosophical tradition and Scandinavian peace research into fruitful juxtaposition. Indeed, it should be noted that peace research itself is at the margins or at the interface of many areas of social science and from this great insights and new developments may well flow.

The candidate has succeeded in a difficult task with an enviable degree of intellectual insight. The thesis is a credit, above all, to her, but also to the University that nurtured her and, indeed, to the Scandinavian contribution to peace research. In short, the thesis is a welcome and an important contribution to the corpus of knowledge in peace research and social science.

A.J.R. GROOM

MUISTELOITA LINNASTA

Antero Jyränki (1990): *Kolme vuotta linnassa. Muistiinpanoja ja jälkiviisautta*. WSOY, Juva.

Kirjan alaotsakkeeseen sisältyy suomalaisille hyvin harvinaista ironiaa. Dario Fo on sanonut, etteivät hallitsijat kestä ivaa, mutta eipä näytä kansakaan kestävän ironisia hallitsijoitaan. Jälkiviisautta kirjoittaja sanoo käyttäneensä erityisesti siinä, että hän on itse valikoinut tärkeinä pitämänsä kohdat näistä kolmesta linnan vuodestaan tähän teokseen ja jättänyt vähemmän tärkeät mainitsematta. Tässä valinnassa on tietysti suuria ongelmia, mutta kaiken kaikkiaan kirjoittaja on onnistunut valinnoissaan melko hyvin, ja erityisesti kirjan rakenne ansaitsee kiitosta. Jyränki on jaotellut asiakokonaisuudet omiksi luvuikseen, jolloin kyseessä ei ole perinteinen poliitikon aikajärjestyksessä etenevä muistelmä tilanteessa, missä muistelijä ei enää paljon muistakaan.

Antero Jyränkiä voidaan pitää poliittisena Cicciolinana, sillä hän todellakin paljastaa omat poliittiset tavoitteensa ja siihen liittyvän kansliapäällikön vallankäytön. Suomessahan politiikassa on ollut varsinaisia Cicciolinoja jo ennen Italian mallia, sillä olihan Jörn Donner vaatteita ja vaatteissa julkisuudessa ehkä ennen kuin Cicciolina oli syntynytään. Jyränki ei yksinomaan puhu kabinettipolitiikasta vaan todella luettelee tällaiseen kabinettipolitiikkaan osallistuneet henkilötkin ja siellä tehdyt päätökset. Paremminkin tässä tapauksessa pitäisi kyllä puhua seminaari- kuin kabinettipolitiikasta.

Kirja on paljolti kirjeenvaihtoa Tasavallan presidentin (kirjassa käytetty lyhenteitä TP ja UK, miksi ei UKK?) ja hänen kansliapäällikkönsä (AJ) välillä, mikä tapahtui pienillä lappusilla tai asiakirjojen marginaaleihin kirjoittamalla. Vastaavasti keskustelua käytiin viikottaisilla lounailla, mikä olikin harvoja jatkuvia henkilökohtaisia tapaamisia presidentin ja kansliapäällikön välillä. Kansliapäällikkö toimi pääasiassa presidentinlinnan yksinäisyydessä pienen avustaja-kaartin ympäröimänä, mutta olivathan puhelin sekä lukuisat viralliset tapaamiset silti vaikutuskanavana ulkomaailmaan.

Kirjottaessaan kansliapäällikön tehtävistä Jyränki antaa kirjalle narsistista leimaa. Tekijä kertoo useassa kohdassa, kuinka hänen kirjoittamansa puhe meni sellaisenaan julkisuuteen eikä presidentti ollut muuttanut puheesta sanaakaan. Oliko sitten syynä juristien, oikeustieteen tohtorien, samanlainen ajatusmaailma vai presidentin kiireet — joka tapauksessa jo tuolloin presidentin kirjallinen aktiiviteetti oli suuntautunut suurelta osin Liimataisen kirjoitteluun.

Jyränki kuvaa hyvin seikkaperäisesti omaa poliittista pitkää marssiaan puolueesta toiseen. Hän ei oikein ymmärrä paikoilleen jääneitä tovereita vaan arvostelee heitä heidän »pysähtyneisyyden ajastaan» näiden siirtyessä virkauran myötä puolueen vasemmistosta sen oikeistoon. Entisistä vasemmistodemareista vain Ilkka Taipale ja Erkki Tuomioja saavat raheltä synninpäästön. Onko niin, että Robert Michelson uraputki, demareista fasisteihin, on yleinen »luonnonlaki»?

Kirjan jäsentely asiakokonaisuuksiin, ulko-, talouspolitiikkaan jne. auttaa erityisesti politiikan tutkijoita, valtioääntöoppineita ja historioitsijoita. Teoksesta löytynee viitteitä maamme lähihistorian tärkeisiin ratkaisuihin Nordekista EEC-sopimukseen tai Suomen puolueettomuusaseman esilletuloon Suomen ja Neuvostoliiton tekemissä kommu-keoissa.

Tekijän analyttinen ote auttaa tutkijoita siinäkin suhteessa, että kirjan avulla pystyy todellakin analysoimaan erilaisia tapahtumia; selvittämään osallistujien motiiveja ja näkemään pintaa syvemmälle. Kuitenkin eräänlaisten juorulistojen tekeminen ihmetyttää analyttista lukijaa, eivätkä eräät ilmaukset oikein istu muuten perin asialliseen tekstiin. UKK:n lastenkutsujen henkilölistoja luettaneen kuten Tiedonantajan vapputervehdyksiä. Tyyliin ei sovi ollenkaan, että kirjan tekijä haukkuu ja solvaa joitakin maamme tunnettuja poliitikoita itse UKK:n suulla. Tällä tavalla kyytiä saavat erityisesti eräät oikeistodemarit ja stalinisti oikeusministeri Erkki Tuominen.

Presidentin vallan analyysissa kirja on ehkä parhaimmillaan. Se lähtee pohtimaan osin myös UKK:n suulla, kuinka senkaltaiseen presidenttikeskeytykseen on jouduttu. Kehityksen alkupisteinä oli II maailmansodan aikainen tilanne ja Rydin presidenttiys, jolloin ulkopoliittikka tuli keskeisesti presidenttivetoiseksi. Kehitys jatkui Paasikiven aikana, vaikka Suomen YK:hon meno ja jäsenyys Pohjoismaiden neuvostossa olikin enemmän silloisen pääministerin kuin Paasikiven aktiivisuuden varassa. Kun tästä aktiivisesta pääministeristä tuli presidentti, niin oli selvää, että ulkopoliittikka oli yhä keskittyneemmin presidentin hallinnassa. Ulkopoliittikan hoito ei perustu yksinomaan Suomen asioihin vaan erityisesti

naapureiden ja erityisesti suuren itäisen naapurin kantoihin. Kun NL:ssa ulkopolitiikan hoito on pitkälti henkilökysymys ja personaaliunionin varassa, niin toki Suomen oli myös tyytyminen tämäntyyppiseen toimintaan. Tämä oli lähtökohhta voimakkaalle presidenttikeskeiselle vallalle. Voimistunut presidenttikeskeys ei ollut yksinomaan vaikuttamishalun vaan myös tietynlaisen presidenttihakuisuuden syytä, sillä kuten kirjassakin käy ilmi, lukuisat erilaiset ammattiyhdistysliikkeen, työnantajien ja poliittisten piirien edustajat tulivat alttiisti kysymään neuvoa Tamminiemestä.

Presidenttien vaikutushalu ja -mahdollisuudet tulevat kirjasta hyvin esiin. Erityisesti tämä käy ilmi hallituksia kokoon runnattaessa, mistä varsinkin Karjalaisen hallituksen remonti v. 1971 erityisesti sos. dem. ministereiden osalta on ansiokkaasti kuvattu tässä teoksessa. Tämä prosessi, jolloin presidentti käveli ilmiselvästi sos. dem. eduskuntaryhmän yli, kuvataan erilaisten puhelinsoittojen ja yhteydenottojen tarkkuudella. Tässä yhteydessä poliittinen Cicciolina paljastaa myös omat tavoitteensa:

»Tapa, jolla sosialidemokraattista eduskuntaryhmää painostettiin ja muutenkin kohdeltiin, ei tietenkään ollut korrekki eikä parlamentarismien periaatteen mukainen. Havaitseen itsekkin oikeana pitämäni asian vuoksi liukuneeni hyväksymään tämän kohtelun.« (s. 197)

Vastaavasti myös Auran VPK:n tekeminen ja muut hallitusmuodostukset osoittavat melkoista presidentin valtaoikeuksien käyttöä. Ei siis ollut mikään ihme, että hätätilahallitus runnottiin kokoon, sillä sehän oli presidentille siihen aikaan jo rutinaa.

Vaikuttaminen asioiden todelliseen hoitoon eli ministeristöihin oli presidentin yksi ongelma. Toisaalta jo Paasikiven aikana oli tullut käytännöksi, että presidentti tiedotti ministerille tai ministeriöön oman kantansa ja pääministerin tehtävänä oli hankkia hallituksessa enemmistö tämän kannan taakse. Ottaen huomioon presidentin keskeisen aseman hallituksen muodostamisessa ja jopa ministereitä valittaessa ei ole mikään ihme, että tämä käytäntö jatkui Kekkonen aikana.

Joka härillä kyntää, se häristä puhuu. Korkeakoulu-uudistukset, oikeuslaitokseen vaikuttaminen ja valtiosääntöuudistus saavat liian suuren osan tässä teoksessa. Nämä asiat eivät ehkä sellaisenaan ole niin tärkeitä ajatellen teoksen varsinaista »juonta» eli presidentin vallan analyysia ja kirjan alkuosaa, jossa todellakin ansiokkaasti mitään peittelemättä kirjataan ylös tapahtumia ja niiden taustoja.

Jälkiviisaudessaan eli kappaleessa »Kaksikymmentä vuotta myöhemmin» Jyräki sortuu melkoiseen ihmetykseen. Hänen mielestään syksyllä 1981, kun Urho Kekkonen elokuun lopulla joutui luopumaan virastaan, olisi ollut hyvä aika puuttua presidentin valtaoikeuksiin, koska tekijän mukaan tällöin oli maassamme usean kuukauden mittainen interregnum. Tämä ei pidä paikkaansa, sillä kyllä presidentinvalta oli silloinkin samalla instituutiolla kuin tätä syksyä aikaisemmin — presidentin kansliapäälliköllä.

Kun kirjasta puuttuu yksi, puuttuu siitä melkein kaikki. Vieläkään ei tuoda valaistusta siihen, mitä todellisuudessa oli Zavidovo-vuoto ja sen kaikki kerrannaisvaikutukset. Lähettään presidentinkansliasta Jyräki koettaa perustella tietyil-

lä erimielisyyksillä hänen ja presidentin välillä valtiosääntöuudistuksessa. Mutta toki kaikki tai ainakin vanhemmat lukijat vielä muistavat Zavidovo-jutun koukerot. Ehkä tämä asia pitäisi todella tuoda päivänvaloon ja rehabilitoida sijaiskäräjät. Onkohan tämäkin niitä asioita, joista UKK kirjassakin esittää omien kannanmäärittelyjensä ja asioidenhoitamistulkintojensa suhteen, että »saavathan tästä sitten jälkipolvet väitöskirja-aiheita»? Ainakin on todennäköistä, että tätä Jyrängin kirjaa tullaan useissa väitöskirjoissa vielä siteeraamaan.

Jälkipuheissaan tekijä kiittää tekstinkäsittelytekniikkaa, jota ilman kirjaa tuskin olisi syntynyt. Mikä lienee tämä tekstinkäsittelyohjelma, sillä painovirheitä on vallan huikemäärä. Kaikista ei varmaankaan voida yksinomaan syyttää tekstinkäsittelyohjelmaa.

RISTO SÄNKIAHO

MAATUVA MERIVALTA?

Matti Klinge ym. (1990): *Helsingin Yliopisto 1917—1990*. Otava, Helsinki.

Helsingin Yliopisto on Kuninkaallisen Turun Akatemian ja Keisarillisen Aleksanterin Yliopiston seuraaja. Akateemisen nimipolitiikan perspektiivissä tämä Klingen yliopistohistoriateoksen alaotsikko sisältää myös 'sarjanvaihdoksen' valtakunnanyliopistosta kaupunki- tai pääkaupunkiyliopistoksi. Alaotsikkoon sisältyy samalla kohteen täsmennys: toisin kuin edelliset osat, teos ei kata koko suomalaista yliopistolaitosta vaan tarkastelee sitä yhden yliopiston perspektiivistä. Tämä tuo teokseen monin paikoin 'suurten keskustusten provincialismia' (Antonin J. Liehmin termiä käyttäkseni): esimerkiksi Jyväskylän yliopisto mainitaan vain ohimennen (s. 680) tutkinnonuudistusvastarinnassa ja sen osuudessa 1970-luvun lopun intellektuaaliseen käänteeseen.

Jos kaksi ensimmäistä osaa¹ muodostuvat päällinjaltaan kertomukseksi merivallan nousuksi maavaltojen keskellä, kolmannen osan tarina on monitahoisempi. Yliopiston määrälliseen kasvuun liittyvät monopolin murtuminen, poliittisen merkityksen (ainakin näennäinen) vähentyminen ja merivallan kiinteämpi integroituminen maavaltoihin. Viimeisen luvun pelastuskertomuskin antaa lähes juhlaakirjan pakollisen kuvion vaikutelman, vaikka sopiikin hyvin siihen paljolti sykliseen historiankuvaan, joka tekstistä muutenkin nousee esiin.

Kuten edellisten osien arvioissani, pitäydyn tässäkin Matti Klingen tekstien tarkastelussa. Uutta tutkimusotteessa on, että nyt kirjoittajasubjekti on läsnä kohteessa: Klingen nimi

¹ Ks. arviotani *Politiikka* 2/1990:ssä otsikolla 'Yliopisto poliittisena tilana'.

esiintyy teoksessa 8:lla sivulla, ja teosta värittävät hänen (synt. 1936) poliittisen sukupolvensa kokemukset. Itse asiaansa parasta teoksessa onkin viisikymmenluvun tulkinta, sen anakronistisuuden havainnollistaminen tavalla, jossa näkyy kirjoittajan omakohtainen, yliopistossa saatu tuntuma asiaan. »Viisikymmenluvusta tulikin suurten syntymäpäivien ja ennen muuta suurten hautajaisten vuosikymmen» (s. 204) sopii lentäväksi lauseeksi Ilkka Heiskanen 'raivaa ja rakenna'-teesin rinnalle.

Sen sijaan Klingen on vaikea ymmärtää sitä kriittistä 'pointtia', mikä seuraavilla, intohimoista puoluepolitiikointia harrastaneilla yliopistosukupolville on ollut. Hän rinnastaa 1960-luvulla esiin nousseen puoluepolitiikoinnin ja 'osallistumisen' vaatimuksen omien ylioppilasvuosien aikaisten vastustajiensa ajatteluun. Hänen kokemushorisontissaan esimerkiksi hallinnonuudistuksen tavoitteeksi »avoimen poliittisoinnin» (s. 311) asettanut 'Nummisen komitea' viittaa samalla 1950-luvun akateemiseen oikeistopoliittikkoon, VAL:n ja 'Maakuntain liiton' pääideologi Jaakko Nummisen ja hänen agraaris-nationalistiseen osallistumiskäsitykseensä (vrt. s. 211—214). Tämä tulkinta ei noteeraa 'poliittisoinnin' kahta eri merkitystä, yhtäältä ihmisten osallistumisen ja puoluesitoutumisen lisäämistä, toisaalta asioiden 'poliittisiksi' — ts. tässä: kiistanalaisiksi, valinnanvaraisiksi ja muutettaviksi — ymmärtämisen laajentamista ja syventämistä.² Jälkimmäisessä mielessä 1950-luvun ylioppilaspoliittikkojen 'klingeläinen' »eksistentiaalis-esteettinen» fraktio itse asiassa ajoi poliittisoinnista 'nummislaisen' »historiallis-poliittisen» fraktion (s. 231) pitäytyessä sovinnaiseen sektoripoliittikkaan. 1960-luvun puoluepolitiikointi syvensi asioiden poliittisointia kyseenalaistamalla mm. uusia, akateemisen herramaailman seremonioita. Tähän verrattuna jäsenkirjaistuminen koettiin toissijaiseksi: ainakin myöhemmin akateemiseen maailmaan jääneitä puoluepolitiikointikokemukset ovat opettaneet vapautumaan hyväuskoisuudesta ja löytämään 'peltiloja' erilaisista asioista. Sen sijaan se, mihin fraktion tuolloin tuli kuuluneeksi, on toissijaista.

Yliopiston muutosta poliittisen tilan näkökulmasta arvioitaessa Klingen teoksessa erottuu kolme tasoa, yliopisto-meriävän suhteet valtio-maavaltaan, lähinnä opetusministeriön provinssiin, intellektuaaliset murrokset yliopistossa ja sen välittyminen 'maavallan' puolelle sekä yliopiston sisäisten poliittikointitilojen muuttuminen mm. opiskelijamäärien ja tieteenalapolitiikan välityksellä. Näistä keskimääräinen taso on teoksessa epäilemättä kiinnostavin, ehkä ensimmäisenä syntetisoivana esityksenä nimenomaan sodanjälkeisen ajan intellektuaalisesta murroksesta maassa, jossa mitään ei tapahdu mutta jossa kaikki on muuttunut...

'Maavallan' yliopistopoliittikassa Klinge suuntaa huomionsa »maalaisliittolais-aitosuomalais-suursuomalaiseen blokkiin», jolla oli agenttinsa yliopiston sisällä, kuten Elpiö Kaila ja V.A. Heiskanen (s. 98), sittemmin tutkinnonuudistuspuolueella mm. Oiva Ketonen (s. 247—250 ja 253) ja Y.P. Häyrynen (s. 648). Kansleri- ja rehtorinvaalien tulokset jäävät sen sijaan paljolti 'järjestöhistoriaksi': Ravilan anti-

kommunisilla ja -kekkoslaisuudella, Linkomiehen jälkeisten rehtorien värittömyydellä, Juvan—Pulliaisen -akselin (s. 345) kautta toteutuneella korporatismilla jne. on toki ollut merkitystä yliopistolle, mutta olennaiset vedenjakajat ovat Klingenkin mukaan muualla.

Klinge näkee yliopistoväellä olleen keskeinen merkitys kansanedustajina ja varsinkin ministereinä tasavallan alkuvuosina (s. 35). Kuitenkaan Klinge ei näe yliopistoväen väistymisen hallituspaikoilta merkitsevän yksioikoisesti vallan vähenemistä, vaan katsoo oikeutetusti, että »yliopiston jäsenten vaikutus valtiollisiin asioihin siirtyikin vuoden 1945 jälkeisessä Suomessa olennaisesti komiteoiden ja lautakuntien asiantuntijaeliimiin» (s. 160). Toisaalta esimerkiksi Ulf Sundqvist ja Urpo Leppänen siirtyivät HYY:n hallituksesta »tasavallan hallitukseen» (s. 295), samalla kun mm. valtioppineita luonnehditaan »tulevien poliittikkojen» opettajiksi (s. 356).

Tämä seikka viittaa aspektiin, jota olisi toivonut laajemminkin käsiteltävän. Onhan sodanjälkeisen ajan poliittikkopolvi opilliselta taustaltaan entistä akateemisempaa, jolloin se opetus, käsitys tieteestä ja ne kokemukset yliopistosta, joita yliopistossa opetetaan, ovat myös pysyvästi välittyneet poliitikoille, joilla ei ole aikaa ajatella asioita uudelleen. Tähän suuntaan viittaavat mm. tulkinnot poliittikkojen opinäytteistä³ sekä heidän pamfleettiensa intellektuaalisesta horisontista.⁴ Tosin teos viittaa esimerkiksi Oiva Ketosen anglosaksiseen orientoitumiseen (s. 248), tutkinnonuudistuksen analyttis-atomistiseen tiedeihanteeseen (s. 660), eikä nykylukija voi huvittumatta lukea siteerattuja Pekka J. Korvenheimon ja Ralf Fribergin v. 1966 promootiopuheita 'suunnitelmallisuuden' ylistykseksi (s. 278—279). Kuitenkin olisi nimenomaan 1950- ja 1960-lukujen katedereista opetetun 'yhteiskuntatieteellisen' ideologian — esimerkiksi käsitteiden 'yhteiskunta', 'kehitys', 'järjestelmä', 'rakenne' ja 'tehtävä' — merkitystä myös seuraavien vuosikymmenten byrokratiin ja poliittikkojen ajattelun horisonttina, joka tekee heille vaikeaksi ellei mahdottomaksi ymmärtää uusia tutkimus- ja ajatustapoja, voinut analysoida klingeläisellä aparaatilla tietyn intellektuaalisen välimatkan päästä.

Tällä perspektiivillä olisi voinut syventää myös tutkinnonuudistusta koskevaa jaksoa, vaikka mm. viitteet nimityksillä poliittikointiin⁵ (s. 652—655) ovatkin hauskaa luettavaa. Tutkinnonuudistusanalyseissa näkyy toisaalta Klingen kaksinainen suhtautuminen politiikkaan. Vaikka Klinge yhtäältä rinnastaa hallinnon- ja tutkinnonuudistukset 'poliittisoinnisenä', hän ymmärtää tällä yliopiston »saamista kiinteämmin poliittisen järjestelmän piiriin» (655). Toisaalta hän tajuaa klassisen kansalaisuusideaalin perspektiivissä nimenomaan tutkinnonuudistuksen epäpoliittisoinnin merkityksen: »Yli-

³ Ks. *Paradoksi VB*, Helsinki 1988.

⁴ Kari Palonen, *Der unpolitische Finne als Politiker*, esitelmä, Essen 7—9. 6. 1990, ilm. Klaus Sondermannin toimittamassa kokoelmassa sarjassa *Studia Politica Jyväskylän* 1991.

⁵ Klinge analysoi myös etunimien poliittista merkitystä HYY:n v. 1966 hallituksen »Suur-Suomi -ryhmässä» »Jyrki Äänis Vesikansa, Heikki Syväri von Hertzen, Juha Aunus Kuusi» (s. 287).

² Ks. Kari Palonen, *Korrekturen zur Geschichte von 'Politisierung'*, *Archiv für Begriffsgeschichte* 30., 1989.

opistollisen elämän yhteisöllinen, poliittinen ja kansalaiskasvatuksellinen puoli ei saanut lainkaan huomiota valtiollisten komiteoiden ja työryhmien korkeakoulupolitiikassa» (s. 264), samoin sen, mitä politiikkaa epävapaisissa tiedekunnissa pönkitetään: »Ammattiin suuntautuneissa tiedekunnissa, joissa oli jo pitkään noudatettu tiukkaan *numerus clausus*, oli vallalla oikeistolainen ajattelu ja akateeminen tyytyväisyys» (s. 293).

Klingen tekstiin sisältyy toistuvasti tärkeitä muistutuksia 'ylioppilaskokousten läpikuultamisen' ideologiaa vastaan, jota suoranaisten luetteloiden perusteista, minkä vuoksi on ollut tärkeää olla kirjoilla yliopistossa vaikei valmistuakseen (s. 660); hän puolustaa yliopiston kahvilan merkitystä (s. 347—348) jne. Klinge esittää myös tärkeän argumentin suunnitelu- ja tulostuoteideologiaa vastaan: »kun suurin osa suomalaista 1970- ja vielä 1980-luvulla identifioitiin ensi sijassa työn kautta, nuorimpien sukupolvien maailmassa preferenssit olivat muuttumassa. Tätä ei erityisemmin oivallettu työhön, tuottavuuteen ja tehokkuuteen vielä kovin selvästi suuntautuneessa julkisessa 'koulutuspolitiikassa'» (s. 665). Tämä viittaa myös 'poliittisten sukupolvien' erojen poliittisen merkityksen ymmärtämiseen, erityisesti silloin kun valtuutettujen väliset erot ovat marginalisoituneet.

Professionalismin vallalle pääsy näkyy myös mm. ammattiyhdistyspolitiikoinnin läpimurrossa sekä presidentin työryhmän esityksen mukaisessa (s. 277) luonnontieteellisten professuurien määrän sellaisessa lisäyksessä, että he pitivät mm. rehtoriutta itsellään v. 1973—1988. Toisaalta itse uusien tieteenalojen perustamisintriigeihin olisi voinut kiinnittää enemmänkin huomiota sekä nimipolitiikan että yliopistokonseptioiden voimasuhteiden muutoksen osoittimena.

Yliopiston 'sisäpoliittisena' toimenpiteenä, jolla on ollut laajakantoinen mutta jokseenkin huomaamaton merkitys 'merivallan maatumisessa' teos käsittelee kiintoisasti *numerus clausus* -järjestelmän läpimurtoa. Klingen tulkinnan mukaan se toteutui alunperin tarkoittamatta. »*Numerus clausus*-ajattelu tuli Yliopistoon melko vaivihkaa ja poikkeuksellisten olojen merkeissä. ... keväällä 1947 sai Yliopiston yleinen *numerus clausus*-komitea valmiiksi mietinnön. Siinä todettiin, että periaatteessa tuli pitää kiinni opiskelun vapaudesta ja poikkeukset oli rajoitettava vähimpään mahdolliseen.» (s. 169).⁶

Juuri *numerus clausus* -järjestelmä tekee yliopistosta 'suljetun laitoksen', jota voidaan niin opiskelijamäärien kuin opetus- ja tutkimusresurssien suhteen kontrolloida 'opiskelijajapaikoilla' (s. 276). Opiskelijamäärien karsiminen on 1960-luvun lopulta lähtien suunnattu juuri 'poliittisimpiin' tiedekuntiin, valtiotieteelliseen ja historiallis-kielitieteelliseen osastoon (s. 579). Yliopistoa poliittisena tilana kansainvälisesti vertailtaessa on ilmeistä, että *numerus clausus* on Suomessa toiminut sisään päässeiden opiskelijain ja tutkijain rauhoittamismekanismina. Itse asiassa sekä yliopiston alistuminen opetusministeriölle ja opiskelijain toiminnan sovinn-

naisuus lienevät enemmän *numerus clausus* -järjestelmän kuin tutkinnonuudistuksen tuloksia. Jälkimmäinenhan on suuntautunut paitsi 'valtio valtiossa' -idea myös yliopistoväen korporatiivisia intressejä vastaan, kun sen sijaan *numerus clausus* on tyypillisesti näitä tukeva reformi. Se on nimenomaan lujittanut virallisen instituutioyliopiston asemaa verrattuna siihen, että kilpailun ja resurssipuutteiden alla olisi muodostunut erilaisia autonomisia toimintatiloja, jotka käyttävät hyväkseen yliopistollisia infrastruktuureita, kirjoilalooa yliopistossa ja tutkimuksen tuomia politikoinnin välineitä sekä akateemisia erityiskieliä. Toisaalta *numerus clausus* tietysti vastaa vanhaa populistista herravivaa (ks. s. 111), joka maailmassa, jossa työläisistä on tullut oikeistopuolueiden vahvimpia tukijoita, on muuttunut keskeiseksi välineeksi politiikalle, jolla torjutaan feministit, sivarit, homot, ulkomaalaiset...

Yliopistohistoria viittaa *numerus clausukseen* eräänä perusteena suomalaisen akateemisen maailman provinsialisille. Länsi-Euroopassa löi itsensä läpi 1960-luvulla massayliopisto, joka on murtautunut sovinnaisia hierarkioita ja luonut kontrolloimattomia toimintamuotoja ja -tiloja.⁷ Suomessa perinteinen ja uudempikin akateeminen herraklubi on *de facto* asettunut korporatististen intressien taakse, sen sijaan että yliopistoista olisi tullut eräänlainen 'rinnakkaispolis', Václav Havelin⁸ termiä käyttäekseni.

KARI PALONEN

⁷ Tulkinnasta ks. Kari Palonen, *Irti tehtävä- ja tavoiteyliopistosta*, teoksessa Arto Tiihonen (toim): SYL-sylykkyoppi vai muutoksen moottori, 57—73. SYL: Helsinki 1989.

⁸ *Versuch, in der Wahrheit zu leben*. Rowohlt: Reinbek 1990 (1980).

KOULUTUKSEN POLITIIKKA SUOMESSA

Osmo Kivinen, Risto Rinne ja Sakari Ahola (1989): *Koulutuksen rajat ja rakenteet*. Hanki ja jää, Helsinki 1989, 168 s.

Koulutus on modernin yhteiskunnan tuote. Se legitimoii yhteiskunnan valtasuhteita ja luo perustaa valtarakenteiden muutokselle. Koulutus suuntaa yhteiskunnan tietorakennetta ja määrää tietosisältöjen muodollisia puitteita. Myös suomalaisessa yhteiskunnassa pitkälle järjestelmällistynyt koulutus luokitaa ja valikoi sekä yksilöt että ryhmät yhteiskunnalliseen työnjakoon ammatti- ja työvalifikaatioiden pohjalta. Siksi on hämmästyttävää, että koulutuksen tutkimus Suomessa on pääasiallisesti sivuuttanut kysymyksen siitä, mikä on koulutuksen yhteys yhteiskunnan valtasuhteiden uusintamiseen. Turkulaisten koulutussosiologien kirjoittama kuvaus suomalaisen koulutusjärjestelmän rakenteellisista ulottu-

⁶ Varsinaisesti tätä koskevat jaksot ovat John Strömbergin kirjoittamia (s. 539—553, 576—583), ja niistä puuttuu Klingeläinen poleemisuus.

vuuksista poikkeaa tässä suhteessa tämän tutkimusalueen yhteiskuntatieteellisestä valtavirtauksesta. Se pyrkii avaamaan näkökulmaa koulutuksen ja yhteiskunnallisen työnjaon suhteeseen teemassa, jota tavallisesti kutsutaan koulutuspolitiikaksi.

Suomalaisen koulutuksen rajoja ja rakenteita pohtivat kirjoittajat ilmoittavat, että tutkimusaihe aiotiin ensin työstää »kirpeäksi koulutuspoliittiseksi pamfletiksi, mutta tuotos kuitenkin kasvoi tutkielmaa muistuttavaksi teokseksi». Silti Kivisen, Rinteen ja Aholan kirjassa on tarkoitettua pamfletin maku. Kirjan lähtökohtaa kuvaa kirjoittajien näkemys yhteiskunnallisiin »oloihin» kohdistuvasta tutkimuksesta. Se on heidän mukaansa kriittistä ja ideologista niin kuin muukin yhteiskuntatieteellinen tutkimus. Tämä lähtökohta hallitsee koko kirjaa, eikä liene vääriin arvioida, että kriittinen suhde vallitsevaan tapaan järjestää koulutus yleensä suomalaisessa yhteiskunnassa on Turun yliopiston koulutussosiologian tutkimusyksikön tutkijoiden työn yksi keskeinen piirre. Valitettavaa on, että tämän kriittisyyden erittely on monissa tutkijoiden julkaisuissa jäänyt puutteelliseksi. Niissä kriittisyys on enemmänkin sävy kuin tutkimuskohteesta perusteltu lähestymistapa.

Kirjan rakenne nojaa suomalaisen koulutusjärjestelmän kehityspiirteistä jaksottuviin teemaattisiin kokonaisuuksiin. Ensinnä pohditaan koulutuksen ja valikoinnin yhteyttä, sitten koulutusjärjestelmän eri tasojen muutoksia ja niiden suhdetta toisiinsa. Rakenteen erittelee kysymys koulutuksen perusmekanismeista, joita Kivinen, Rinne ja Ahola lähestyvät yhteiskunnan statushierarkian muodostumisen sekä tuotannon muuttumisen ja ammattivalifikaatioiden tuottamisen näkökulmasta. Kirjoittajien Bourdieu-lainauksen mukaan koulutuksen kasvu selittyy kamppailuna kulttuurisesta pääomasta, joka jäsentää modernin yhteiskunnan perusrakenteet uudella tavalla. Mitä pitempi koulutus, sitä parempi mahdollisuus sosiaalistua yhteiskunnalliseen statushierarkiaan. Koulutuksesta on Suomessakin tullut vahva kansalaiskelpoisuuden edellytys.

Muutoksen taustalla on suomalaisen koulutusjärjestelmän kehitys. Suuret ikäluokat kansoittivat kansa- ja kansalaiskoulut 1950-luvulla. Seuraavalla vuosikymmenellä täyttyivät keskikoulut ja lukiot, ja nyt suuret ikäluokat rakentavat aikuiskoulutusjärjestelmää. Kirjoittajat toteavatkin ironisesti, miten »osapuulleen nelikymppiset» toivovat jo »kolmannen iän yliopistoja ja lopuksi vielä etäopetusta vanhustentaloihinsa». Samalla kirjoittajat työntävät esille kehityskuvaa, jossa suomalainen aikuiskoulutus on vaarassa joutua työmarkkinoilta syrjäytyvien »liikkuvuusrajoitteisten» ja »rakenemuutosongelmaisten» varastointipaikaksi (s. 15 ja 17).

Kirjan tyylikkäintä piirrettä edustaakin tulkintatapa elinikäiseksi muuttuneen koulutuksen ongelmallisuudesta. Nyt kansalaiset pyritään kouluttamaan, vaikka korkea ammattaito rajoittuu vain osaan yhteiskunnan ammattirakenteesta. Työtehtäviin voi kvalifikoitua muullakin tavoin kuin koulutuksella. Nykyinen koulutus sekä sektoroitua että segmentoitua työmarkkinat ja muodostaa kirjoittajien mielestä »omaperäisiä» ammattikuntia, joiden perusteella yksilöt ja ryhmät luokitautuvat yhteiskunnalliseen työnjakoan. Professioidologian ylläpitäminen edellyttää tietoon perustuvaa kau-

pantekoa, jossa valtio luovuttaa ammattiryhmien edustajille »valtakirjan» koulutukseen ja ammattikunnat valtiolle »lojalisuutensa». Tässä kehityksessä suomalaisten koulutuksen tehostamisesta on tullut yhdeksänkymmentäluvun keskeisin yhteiskuntapoliittinen strategia.

Kirjassa käydään läpi perus- ja keskiasteen koulutuksen muuttumista sotienjälkeisessä Suomessa. Varsinkin ammattillisen koulutuksen osalta suunnittelijoiden ja päättäjien ongelmana on koulutuksen päällekkäisyys. Kun joustaviksi vaaditut työmarkkinat edellyttävät laajaa ammattitaitoa, on seurauksena usein työntekijöiden moninkertainen koulutus. Yksi ammatti ei enää riitä, ja moninkertaisesta koulutuksesta on tullut monelle suomalaiselle painajainen.

Kirjoittajat kuvaavat ja tulkitsevat suomalaisten koulutusta modernin yhteiskunnan tuottamana tietotutannon järjestelmänä ja sen systemaattisena hallintana. Tässä piilee Kivisen, Rinteen ja Aholan kuvauksen pulmallisuus. Koulutus kulttuurisena valikointijärjestelmänä ei synny itsestään, eikä sen tarkastelua voi rajata pelkästään järjestelmän kehityksen keskeisten piirteiden esittelyyn ja arviointiin. On myös voitava pohtia, mitkä poliittisiksi ja hallinnollisiksi ymmärretyt käytännöt vaikuttavat siihen, että koulutus ohjaa tehokkaasti kulttuuristen rakenteiden muuttumista, vallankäytön resursseja tai työ- ja ammattivalifikaatioiden tuotosta.

Turkulaiset sosiologit eivät myöskään lähde rakentamaan tulkintaa korkeakoululaitoksen kehittymisestä Suomessa, vaikka Kivinen ja Rinne ovat useissa yhteyksissä (ks. esim. *Tiedepolitiikka* 3/90) pyrkineet arvioimaan tieteen tuotantoa kulttuurisen pääoman kasautumisen ja julkisen vallan ohjauksen näkökulmasta. Oikeutetusti kirjassa kiinnitetään kuitenkin huomiota yliopistojen asemaan ns. korkeamman opetuksen tuotannossa. Arviot korkeakoulujen opetuksen ja tutkimuksen ongelmallisuudesta pitävät paikkansa: yliopistoja ei kannata pitää hengissä perinteeseen pysähtyneinä. Siksi suomalaiset korkeakoulut ovat 1990-luvulla entistä tiiviimmin »puun ja kuoren» välissä. Yhtäällä tavallisen kansan koulutuskysyntä, toisaalta »valtaapitävän eliitin rajoittamisintressit» luovat ristikkäispainetta opetuksen ja tutkimuksen suhteen, johon vielä vaikuttavat talous- ja työelämän koulutus- ja tutkimusintressit. Kirjoittajien mielestä seurauksena kehityksestä on senkaltaisen mahdollisuuden katoaminen, jossa korkeakoulut kykenisivät synnyttämään itseään koskevaa omaleimaista politiikkaa (s. 89–90).

Korkeakoulujen politiikan muodostus on ilmiö, joka kirjoittajien käsitystä tulkiten Suomesta puuttuu. Tähän ajatukseen ei ole vaikea yhtyä. Kysyä voi, missä esiintyy kriittistä ja uutta luovaa keskustelua yliopistojen omasta tiedepolitiikasta, yksittäisillä tieteenaloilla vallitsevista tutkimus- ja opetuskäytännöistä tai vaikkapa massiivisista opetus- ja tutkintomääristä. Vielä vaikeampi on havaita julkista keskustelua yliopistojen tutkimustoiminnan rajoittumisesta perinteisiin tutkimusalueisiin. Viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana korkeakoululaitoksen rinnalle on syntynyt erillisintuuttien verkosto (kehitysmat, työelämä, koulutus, naistutkimus jne.), jonka laajentuminen (ympäristöinstituutti?) näyttää todennäköiseltä. Onko niin, että nykyiset tiedeyhteisöt ovat kivettyneet Kivisen, Rinteen ja Aholan kuvaamina

»korkeakoulujen valtaelitteinä» järjestelmiksi, jotka työntävät uudet tutkimusalueet omaksi valtaverkostoksi kangistuneen yliopistoinstituution ulkopuolelle?

Suomalaisen koulutusjärjestelmän rajoja ja rakenteita luotaava kirja ei anna vastausta kysymykseen, miten järjestelmämuodon saanut tietotuotantoa tulisi yhteiskunnassa kehittää. Kirjassa ei myöskään käydä keskustelua siitä, miten yhteiskuntatieteellisen (esim. koulutussosiologisen) tutkimuksen tulisi osallistua jähmettyneen järjestelmän rakenteiden purkamiseen. Voin kuitenkin huoletta sanoa, että Kivisen, Rinteen ja Aholan kuvaus on perusteltu ja ajatuksia herättävä. Tulkinnan pinnallisuus sen sijaan ärsyttää mietteisiin kehittää kirjoittajien pyrkimyksistä koulutussosiologista tutkimusta suuntaan, jossa esille nousevat myös ongelmat yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tutkimusmenetelmistä ja tulkintakehikoista.

KIRSTI STENVALL

KATSAUS KANSAINVÄLISTEN SUHTEIDEN TUTKIMUKSEEN

Martin Hollis ja Steve Smith (1990): *Explaining and Understanding International Relations*. Clarendon Press, Oxford, 226 s.

Hollisin ja Smithin yhteistyönä kirjoittaman teoksen olisi suunut ilmestyvän jo vuosia sitten. Tämä filosofin ja kansainvälisten suhteiden tutkijan erityisintressien yhteennivominen tuottaa selkeästi jäsentyneen kokonaiskuvan kuluvan vuosisadan länsimaisesta (pääasiassa angloamerikkalaisesta) kansainvälisten suhteiden tutkimuksesta. Aikaisemmista perusteoksista Hollisin ja Smithin työ poikkeaa metodologisten pyrkimystensä vuoksi. Kansainvälisten suhteiden lähestymistapoja tarkastellaan niiden keskeisten episteemisten ja metodologisten olettamusten kautta. Ne voidaan tällöin sijoittaa nelikenttään sen mukaan, onko niiden päämääränä positivistis-analyttinen selittäminen vai hermeneuttinen ymmärtäminen, sekä sen mukaan lähtevätkö ne hankkimaan tietoa kokonaisuudesta vai sen osista käsin. Esitysteknisen rakenteensaakin suhteen teos muodostaa harmonisen kokonaisuuden. Määritelmällisten osioiden jälkeen tekijät esittelevät kansainvälisten suhteiden teorialaisten, että positivistiseen kausaalianalyysiin tukeutuvat opit käsitellään »ylhäältä alas», korkeimman tason holismista matalimman tason individualismiin, minkä jälkeen ylöspäin kiivetään hermeneutiikan avulla. Teoksen varsinainen anti, ellei synteettistä ja soveltavaa panosta lasketa, muodostuu tästä noususta, jossa Hollis kehittää ymmärtävää tapaa tarkastella kansainvälisiä suhteita.

Alkupuheenvuorossaan tekijät mainitsevat haluavansa teoksellaan osoittaa kansainvälisten suhteiden keskeiset kysymykset osaksi laajempaa keskustelua yhteiskuntatieteiden

teoriassa ja filosofiassa. Tämän tavoitteen toteuttaminen olisikin elintärkeää kansainvälisten suhteiden piirissä tehtävälle perustutkimukselle, etenkin kun arvosteltava teos kattaa vain kaksi selväpiirteisintä keskustelua.

Ensimmäinen keskusteluista on metodologinen. Perinteinen kausaalisuhteiden jäljittämiseen ja maailman ulkoiseen tarkastelemiseen perustuva positivismi on luonut kansainvälisten suhteiden tutkimukseen selittävän lähestymistavan, joka hahmottaa kansainväliset toimijat staattisten lakien alaisiksi. Toimijoiden käyttäytymistä voidaan ennakoita näiden induktion avulla löydettyjen ja empiirisesti testattujen lakien avulla. Mekaaniseen täsmällisyyteen tähtäävä ja inhimillisen tietoisuuden poissulkeva selittäminen on elänyt voimakkaana kansainvälisissä suhteissa lähinnä uusrealismin sisällöllisten argumenttien tuella. Kausaalilakien hahmottaminen on mahdollistunut tiettyjen kansainvälisiin suhteisiin oletettujen muuttumattomien voimien avulla. Tällaisia ovat olleet ihmisten itsekkyys ja oman edun tavoittelu, muut mielentilat ylittävä abstrakti järki sekä kansainvälisen järjestelmän anarkinen rakenne.

Positivismin haastajaksi teoksessa esitetään ymmärtävä hermeneutiikka, jossa tutkija tarkastelee omaa maailmaansa, joka ei hahmotu mekaanisten lainmukaisuuksien, vaan toimijoiden omien tulkintojen, määritelmien ja olettamusten avulla. Inhimillistä toimijaa ei elottoman luonnon tavoin voida asettaa kausaalilakien sätkynukeksi, koska hänen tietoisuutensa puuttuu peliin ja antaa toiminnalle merkityksen. Toimijoiden käyttäytyminen on nähtävä tämän merkityksen kautta, joka puolestaan määrääytyy tilanteen toimija-asetelmasta ja toimijoiden välisiin suhteisiin liitettävistä odotuksista.

Teoksen metodologinen pyrkimys jää tietyiltä osiltaan täytymättä, kun tekijät lupaavan lähtöasetelman jälkeen hakeutuvat omille teilleen. Smith keskittyy kansainvälisten suhteiden tutkijana pääasiassa jo liikaa toistettuun teoreettisten lähestymistapojen sisällöllisten väittämien arviointiin (kappaleet 2, 5 ja 6) Hollisin liukuessa jossakin määrin puhtaan metodologiseen argumentointiin. Tämän seurauksena kansainvälisten suhteiden teoriassa tunnettujen perinteisten oppien, idealismin ja realismin, tarkastelu tapahtuu lähes yksinomaan hyvin tutussa viitekehityksessä, eikä niiden metodologisiin valintoihin (tai episteemiseen homogeenisuuteen) puututa juuri lainkaan. Sen sijaan Hollisin edustama hermeneutiikka jäsenyy »vaihtoehdoisen peliteorian» avulla erinomaisesti, mutta se kytkeytyy kansainvälisten suhteiden teorian kokonaisuuteen heikokkosti (tekijöiden yhteistyön ontuessa?).

Toinen laajempi yhteiskuntafilosofinen keskustelu, johon kansainvälisten suhteiden lähestyminen on teoksessa haluttu kytkä, on jo alussa mainittu mittelö episteemisen holismin ja individualismin välillä. Selvännän muutamalla sanalla Hollisin ja Smithin tapaa saattaa yhteen kansainvälisten suhteiden teorioiden metarakenne ja teorioiden sisältämät episteemiset olettamukset. Tarkastelu tapahtuu jaotteleamalla eri teorialaisten »tasoihin». Kansainvälisiä suhteita voidaan näin ollen lähestyä strukturalistisen realismin (Waltz, Gilpin, Krasner) tavoin kansainvälisen järjestelmän tasolla, jolloin järjestelmän rakenteesta löytyvät yksittäisten toimijoiden käyttäytymistä selittävät tekijät. Samalla tavoin holistisesti voidaan kansain-

välisäsuhteita lähestyä alemmalla tasolla. Valtio voidaan *selittää* kansainvälisen järjestelmän kaltaiseksi ylärakenteeksi sen sisällä tapahtuvalle intressiartikuloinnille tai *ymmärtää* niiksi sosiaalisiksi instituutioiksi ja säännöiksi, jotka muokkaavat sen sisällä tapahtuvaa toimintaa. Jos mennään edelleen valtion sisälle, byrokraattisten rakenteiden voidaan nähdä determinoivan yksittäisten päätöksentekijöiden valintoja tai luovan rooleja, joista käsin tilanteiden ymmärtäminen tapahtuu. Niin positivismi kuin hermeneutiikkakin toimivat kansainvälisissä suhteissa myös individualismin perustuen. Hollisin ja Smithin (alunperin J. D. Singerin) tasoihin yhdistettyinä valtiot voivat toiminnallaan luoda kansainvälisen järjestelmän, byrokraatit valtion sekä yksittäiset ihmiset byrokraatit. Hermeneuttisesti tarkasteltuna kansainväliset toimijat rakentaisivat sosiaalisen kanssakäymisen säännöt ja instituutiot, eikä päinvastoin.

Stimulaattorina Hollisin ja Smithin yhteistyölle on epäilemättä toiminut tekijöiden v. 1986 *British Journal of Political Scienceen* kirjoittama artikkeli »Roles and Reasons in Foreign Policy Decision Making», jonka muunneltu versio jääkin kirjan 7:ntenä kappaleena yhteistyön ensisijaiseksi hedelmäksi. Waltzilaista strukturalismia ja peliteorioita käsittelevien kappaleiden metodologiseksi anniksi jää vanha totuus siitä, ettei sen enempiä kansainvälisen järjestelmän rakenne kuin abstrakti rationaalisuuskään kykene kannattamaan niitä välttämättömiä ja pysyviä lainmukaisuuksia, joita positivistinen tiede etsii. Todelliseen keskusteluun, niin sisällölliseen kuin metodologiseenkin, teos pääsee vasta mainitussa 7:nnessä kappaleessa, kun kansainvälisiä suhteita strukturalistisesti ja individualistisesti lähestyvät »alimman tason» teoriat asetetaan vastakkain. Umpikujaan johtaneesta keskustelusta, jossa valtioiden ulkopoliittikkaa *selitetään* joko valtioiden sisäisistä byrokraatioista tai päätöksentekoon vaikuttavien yksilöiden intresseistä käsin, päästään pois kytkemällä päätöksentekijöiden roolit vaihtoehtoiseen metodologiaan. Siinä, missä kausaalisesti tarkastellut byrokraattiset asemat pakottivat haltijansa tiettyyn valintaan, toimivat ne hermeneuttisesti lähestyttyinä tiettyjen valintojen mahdollistajina. Näin saadaan mukaan roolinhaltijan persoonallisuuden vaikutus rooliin ja valintatilanteeseen kohdistuvana tulkintana. Metodologioiden saattaminen vastakkain ja niiden esitleminen saman esimerkin avulla on kansainvälisten suhteiden lähestymistapojen syvempiin metodologisiin yksityiskohtiin perehtymättömälle lukijalle herkullista luettavaa. Hollis on kiistämättä oman ideologiansa esittelystä Smithiä etevämpi, mikä tekee lopputuloksesta jonkin verran manipuloivan.

Kirjan viimeisenä ja parhaana varsinaisena kappaleena Hollis hahmottelee vaihtoehtoisen peliteorian, jossa nousevat valtioiden sisällä kansainväliselle tasolle ja tarkastellaan, millä tavoin perinteiset peliteoriat muuttuvat, kun toimijoita johdattanut rationaalisuus vaihdetaan vain kunkin toimijan omassa tiedossa oleviin henkilökohtaisiin odotuksiin, tunteisiin ja kokemuksiin. Peliteoria hahmottuu episteesmisen individualismin ja holismin vuorovaikutuksena. Kansainvälisten suhteiden desentralisoituneesta luonteesta huolimatta kanssakäyminen sisältää yhteisen kielen (eli sääntöjä ja merkityksiä), jonka avulla toimijoiden aikomukset välitty-

vät. Jos taas halutaan löytää toiminnan motiivit, on palattava valtion sisäisten toimijoiden peliin. Tässä pelissä yksilöiden motiivit määräytyvät sekä toiminnallisen aseman että henkilökohtaisen maailmankuvan mukaan.

Explaining and Understanding International Relations toimii erinomaisena oppikirjana tai vastaavana perehdyttävänä teoksena kansainvälisten suhteiden alalla. Sen puutteet ovat helposti korjattavissa, minkä vuoksi sen toiseksi huomattavaksi ansioksi saattaa muodostua se, että se kannustaa poikkitieteellisyteen kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa. Keskeisinä puutteina voidaan pitää positivismin vaikutusten ja ilmenemismuotojen heikkoa esilletuomista sekä kummankin metodologian suhteellisen pintapuolista esittelyä. Tämän vuoksi teoksen syntetisoiva ja soveltava panos jää heikoksi, ja 'vaihtoehtoista peliteoriasta' kasvaa sen ainoa todellinen anti.

TEIJA TIILIKAINEN

ITÄ-EUROOPAN TULEVAISUUDEN-NÄKYMIÄ

Ronald J. Hill ja Jan Zielonka (toim. 1990): *Restructuring Eastern Europe. Towards a New European Order*. Aldershot, Edward Elgar, 226 s.

Itä-Euroopan vallankumous alkaa tänä vuonna näkyä myös kirjankustantajien uutuuksilistoilla. Ensimmäisinä markkinoille ehtivät usean kirjoittajan artikkeleista koostuvat kirjoituskokoelmat, kuten tämä Hillin ja Zielonkan toimittama teos, jossa kolmetoista tutkijaa pohtii muutosten syitä ja seurauksia.

Eräs keskeiseksi nostettu termi Itä-Euroopan nykytilanteen arvioinnissa on institutionalisoituminen. Saavutetut uudistukset olisi saatava pysyviksi. Tarvitaan paitsi uudenlaiset vaalitavat ja parlamentit, myös uusi ulkopoliittikka. Hillin mukaan uusien instituutioiden luominen suojaisi yhteiskunnat kommunismin paluulta. Hän ennustaa, että Neuvostoliitossa saattaa tapahtua samanlainen epädraamaattinen kehitys kohti nykyaikaista demokratiaa, kuin mikä Britanniassa on tapahtunut jossain vaiheessa viimeisten 150:n vuoden aikana.

Zielonka tarkastelee 1980-luvun puolivälin jälkeen syntyneiden demokraattiliikkeiden taustaa ja ohjelmia. Nyt 1990-luvulla nämä demokraatit ovat kolmenlaisten ongelmien keskellä. Ensinnäkin heillä on vastuullaan ulospääsy taloudellisista ja poliittisista kriiseistä, mutta historia ei tunne ennakkotapausta palaamisesta kommunismista demokratiin ja markkinatalouteen. Toiseksi demokraattien suhteet kommunisteihin ja entisiin kommunisteihin ovat hyvin monimutkaiset. Pitäisikö kommunistit välittömästi sulkea poliittisen järjestelmän ulkopuolelle, mikäli vaalitulos viittaa siihen suuntaan, vai olisiko parempi tehdä kompromisseja ja

sulauttaa heidät uuteen järjestelmään? Kolmanneksi nyt kun demokraatteja yhdistänyt vanhan vallan vastustaminen on ohi, edessä lienee suurten kansalaisliikkeiden hajoaminen keskenään kiisteleviksi puolueiksi, ellei yhtenäisyyttä ylläpidetä epädemokraattisin keinoin.

Talouselämän puolella Pekka Sutela suosittelee kolmannen maailman kokemuksiin viitaten kirjoituksessaan »Marketization of Eastern Europe» mieluummin keynesiläisiä kuin uusklassisia lääkkeitä. Hän huomauttaa kuitenkin, että demokratisoitumisprosessin olleessa käynnissä hallitukset eivät ehkä pysty riittävän vahvasti kontrolloimaan raha- ja finanssipolitiikkaa. Toinen taloustieteilijä, Alan H. Smith, korostaa läntisen avun tärkeyttä. Hänen mukaansa lännellä on sekä moraalinen velvollisuus että itsekkäitä intressejä taloudellisen avun antamiseen. Smith nimittäin päättelee

---

ensinnäkin, että koska Länsi-Eurooppa oli taloudellisessa yhteistyössä Itä-Euroopan entisten hallitusten kanssa, se on myös osavastuussa Itä-Euroopan talouden kurjasta tilasta. Toisaalta hän odottaa idän ja lännen välisen kaupan lisäävän Itä-Euroopan olojen sisäistä vakautta ja tuovan molemmille osapuolille vapaakaupan etuja sekä vähentävän sotilaallista jännitystä ja sitä kautta puolustusmenoja.

Muita kirjassa pohdittavia ongelmia ovat sosialismin ideologian nykyinen merkitys, oikeusvaltion rakentaminen, uskonto ja politiikka, nationalismin haaste valtion yhtenäisyydelle, Euroopan turvallisuuspolitiikan muuttuminen sekä ihmisoikeustilanne.

Restructuring Eastern Europe on siis varsin laaja-alainen teos. Sitä ei ehkä moni jaksa lukea kannesta kanteen, mutta sen sivuilta saattaa löytää osuvia oivalluksia.

KIMMO KUUSELA
